

БАНКІВСЬКІ СИСТЕМИ КРАЇН СНД: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАСЛІДКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ

BANKING SYSTEMS OF THE CIS COUNTRIES: CURRENT CONDITION AND INFLUENCE OF THE FINANCIAL CRISIS OF 2008 YEAR

Богдана СТЕПАНЕНКО-ЛИПОВИК,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ

Bogdana STEPANENKO-LYPOVYK,
Public Institution «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian NAS», Kyiv

Банківські системи країн Співдружності незалежних держав (СНД) розпочали своє становлення майже одночасно, після отримання незалежності внаслідок розпаду Радянського Союзу. Саме на початку 90-х років ХХ ст. в країнах співдружності були засновані інститути національних банків, в основу яких у переважній більшості лягли структура та методи діяльності державних банків відповідних республік колишнього СРСР. Оскільки в радянський час другого рівня банківської системи не існувало, то падіння адміністративно-командної системи економіки призвело до активного розвитку комерційної банківської діяльності. Через відсутність досвіду та напрацювань у цій сфері діяльності банківські системи країн СНД розвивалися по-різному, тому на сьогодні вони характеризуються різним ступенем стабільності та ефективності.

Питанням розвитку банківських систем країн СНД займається чимало вітчизняних і зарубіжних учених. Проте багатогранність та складність проблеми залишає чимало нерозкритих питань, що потребують подальших досліджень.

Метою статті є висвітлення сучасного стану банківських систем країн СНД та здійснення їх порівняльної характеристики для того, щоб розкрити наслідки впливу світової фінансової кризи 2008 року на показники розвитку цих систем, що дасть змогу визначити оптимальні заходи їх подолання.

Нині найвищий рівень розвитку та широкий спектр послуг серед країн СНД представлено у таких країнах, як Росія, Казахстан та Україна (див. табл. 1).

У 2011 році більша частина активів банківської системи країн СНД була сконцентрована в банківських установах Росії, частка яких становила приблизно 82,8%. Значно меншим, але також помітним цей показник був для таких країн, як Україна, Казахстан та Білорусь: 7,9%, 5,2% та 2,7% відповідно (табл. 1). Також слід зазначити, що обсяги капіталу та зобов'язань банківських установ у зазначених країнах є найвищими, тоді як в інших країнах співдружності ці показники є досить низькими та в середньому становлять 1,1% та 0,9%, відповідно.

Аналізуючи більш детально показники діяльності банківських систем країн СНД у 2011 році, представлених в табл. 1, слід вказати, що співвідношення активів банківської системи до ВВП (показник «активи до ВВП»), яке характеризує ступінь проникнення банківської системи в економіку країни, досить сильно варіюється в залежності від країни. Найбільшим цей показник є в Україні та Білорусі – 96,3% та 93,8% відповідно, а найменшим у Молдові – не перевищує 25%.

Використовуючи показник співвідношення активів до ВВП, банківські системи країн СНД можна умовно розділити на 3 групи:

Група I (70–100%). У таких країнах, як Україна, Білорусь, Росія, співвідношення активів банківських установ до ВВП наближається до 100%, що свідчить про високий рівень проникнення банківської системи в економіку країни. Саме ці країни характеризуються найбільш розвинутими банківськими системами серед країн СНД.

Група II (40–70%). До цієї групи слід віднести Молдову, Вірменію та Казахстан, тобто ті країни, які мають середній розмір співвідношення активів банківської системи до ВВП. Слід зазначити, що Казахстан відноситься до цієї групи, однак, як буде показано нижче, до початку кризи 2008 року ця країна мала найвищий показник співвідношення активів до ВВП серед країн СНД.

Група III (10–40%). Включає країни, в яких банківська система перебуває на низькому рівні розвитку й меншим чином забезпечує економічне зростання, а саме: Азербайджан, Таджикистан, Киргизстан.

Таким чином, обсяг активів різних банківських систем деякою мірою відповідає обсягу економіки країни. Якщо ж узяти до уваги показник ВВП на особу, то тут ступінь розвитку банківських систем країн СНД не завжди відповідає економічному достатку суспільства (див. рис.).

Як свідчить рисунок, показник ВВП на особу є найвищим у таких країнах, як Росія, Білорусь, Казахстан та Азербайджан, однак за показником «активи до ВВП» вони належать до різних груп. Це пов'язано насамперед із внутрішньою фінансово-кредитною політикою країни, яка має посилені вимоги до банків другого рівня. Наприклад, в Азербайджані на рівні державного управління досить тривалий час через домінування на ринку державних банків («Міжнародний Банк Азербайджана» та «Capital Bank») стримувався розвиток комерційного ринку банківських послуг.

У Казахстані посилення вимог до відкриття банківських установ у 1994 році призвело до значного зменшення (майже на 40%) кількості банків у країні [5]. Отже, встановлення жорстких вимог до функціонування банківських установ в окремих країнах СНД призвело до сповільнення розвитку їх банківських систем.

З прискоренням економічного зростання, збільшенням потреби реального сектору економіки в коштах та розподілі фінансових ресурсів між суб'єктами економіки стала очевидною необхідність розвитку другого рівня банківської системи. У більшості країн СНД відбулася лібералізація регулювання діяльності банківських установ. Незважаючи на це, частка активів державних

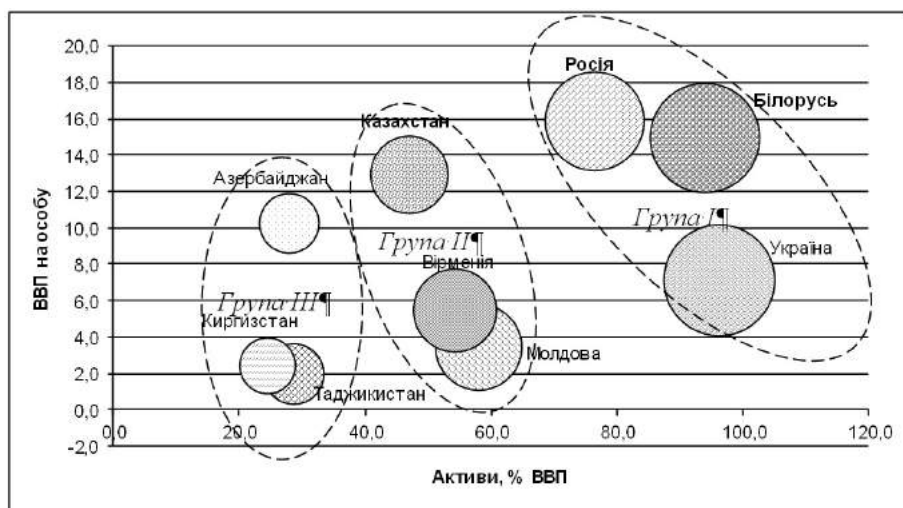
банків в активах банківської системи країн співдружності у 2010 році в середньому становила 45% і порівняно з країнами ЦСЄ була втричі вищою, оскільки там цей показник не перевищував у середньому 15% [14].

Таблиця 1. Порівняльний аналіз показників розвитку банківських систем країн СНД у 2011 році

Країна	ВВП на особу, тис. дол. США	Частка активів банківської системи в рамках групи країн СНД, %	Співвідношення активів банківської системи та ВВП, %	Зобов'язання, млрд. дол. США	Капітал, млрд. дол. США
Росія	15,8	82,8	76,3	862,2	174,7
Україна	7,2	7,9	96,3	115,7	19,5
Казахстан	13,0	5,2	47,0	78,5	8,9
Білорусь	14,9	2,7	93,8	39,5	6,4
Азербайджан	10,2	1,0	27,9	0,1	0,0
Таджикистан	2,0	0,1	28,6	1,5	0,2
Молдова	3,4	0,1	60,1	2,5	0,6
Киргизстан	2,4	0,1	24,4	1,1	0,3
Вірменія	5,4	0,0	54,1	0,2	0,1

Джерело: побудовано автором за даними центральних банків відповідних країн [2; 4; 7; 8; 9; 10; 11; 15; 16; 17]

Рисунок. Групи банків за співвідношенням активів банківської системи до ВВП та розміром ВВП на душу населення

Джерело: побудовано автором за даними центральних банків відповідних країн [2; 4; 7; 8; 9; 10; 11; 15; 16; 17]

Збільшення частки активів державних банків в активах банківської системи країн СНД було пов'язано певним чином зі світовою фінансовою кризою 2008 року, яка досить відчутно позначилася на розвитку банківських установ країн СНД, що найбільше проявилось в Росії, Казахстані та Україні. Внаслідок кризи у більшості країн пострадянського простору відбулося погіршення якості активів та пасивів через підвищення ставок та умов рефінансування, відтоку заощаджень населення та підвищення частки

Таблиця 2. Співвідношення капіталу банківської системи до її активів у країнах СНД за період 2005–2011 років, %

Країна	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Темп приросту значень 2011 року в порівнянні з 2007
Білорусь	19,8	17,9	16,0	17,4	15,8	13,6	14,0	-13
Вірменія	21,5	22,9	22,5	23,0	21,0	21,8	22,0	-2
Казахстан	13,0	13,2	15,2	12,2	8,5	10,9	10,8	-29
Киргизстан	15,8	17,9	21,3	21,7	20,5	20,0	20,1	-5
Молдова	15,7	16,7	16,3	17,0	16,0	16,5	н/д	1*
Росія	12,8	12,1	13,3	13,6	15,7	14,0	12,6	-5
Україна	12,4	12,5	11,6	12,9	13,1	14,5	14,6	26

Джерело: побудовано автором за даними центральних банків відповідних країн [2; 7; 8; 9; 10; 11; 15; 16; 17]
Примітка: * – темп приросту значень 2010 року в порівнянні з 2007

Таблиця 3. Співвідношення активів банківської системи до ВВП в країнах СНД за період 2005–2011 років, %

Країна	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Темп приросту значень 2011 року в порівнянні з 2007
Азербайджан	н/д	21	24	27	38	32	30	25
Білорусь	29	37	43	51	61	78	94	156
Вірменія	20	20	24	29	43	45	54	123
Казахстан	98	77	93	72	68	55	47	-7
Киргизстан	22	25	30	29	34	28	н/д	-7*
Молдова	н/д	н/д	64	61	60	60	н/д	-6*
Росія	44	54	61	68	76	75	76	25
Україна	н/д	63	83	98	96	87	80	-4

Джерело: побудовано автором за даними центральних банків відповідних країн [2; 7; 8; 9; 10; 11; 15; 16; 17]
Примітка: * – темп приросту значень 2010 року в порівнянні з 2007

проблемних кредитів [1]. Такі наслідки були спричинені не лише фінансовими чинниками, а також певною мірою були пов'язані із загальною системою функціонування національних економік, які орієнтувалися на вузький спектр експортних поставок [3].

Одним із заходів підтримки стабільності банківських установ урядами окремих країн СНД було обрано націоналізацію системних банків із низькою ліквідністю. Так, в Україні держава викупила контрольний пакет акцій таких банків, як «Родовід», «Київ», «Укргазбанк», і в 2009-2010 роках збільшила капітал цих установ шляхом випуску ОВГЗ. У Казахстані, де фінансова криза була найбільш відчутною, оскільки вона була пов'язана з надмірним (понад реальні потреби) кредитуванням і розпочалася ще у 2007 році, частково націоналізовано 4 системоутворюючі банки: «БТА Банк», «Альянс Банк», «Халык банк» та «Казкоммерцбанк».

Внаслідок кризи знизилася ліквідність фінансово-кредитних установ та значно підвищилися ризики їхньої діяльності. Окремі фінансово-кредитні установи відчували наслідки цієї кризи й у 2011 році.

У 2011 показник співвідношення капіталу до активів, який характеризує здатність банку захистити інтереси своїх кредиторів та власників від незапланованих збитків², був найвищим у Вірменії та Киргизстані, а найнижчим – у Казахстані, що представлено в табл. 2. Окремо слід зазначити, що лише Молдова та Україна у 2011 році за цим показником змогли досягнути докризових значень. До того ж в Україні темп приросту даного показника в порівнянні з 2007 роком становив 26%, що можна пояснити підвищенням норм достатності капіталу Національним банком України. Найбільше внаслідок кризи постраждала банківська система Казахстану: у 2009 році значення співвідношення капіталу до активів знизилася до мінімально допустимого рівня – 8,5%, що також певним чином позначилося й на ступені проникнення банківської системи в економіку країни.

З табл. 3 видно, що співвідношення активів банківської системи до ВВП у 2011 році збільшилося в порівнянні з 2007 в таких країнах, як Азербайджан, Білорусь, Вірменія та Росія, в інших країнах цей показник так і не досяг докризових значень. У Білорусі та Вірменії темп приросту показника «активи до ВВП» перевищив 100%. У Вірменії такі позитивні зміни пов'язані зі збільшенням доходів банківської системи, а також активного надходження іноземного капіталу, частка якого в капіталі банківської системи країни зросла в порівнянні з 2007 роком на 19% і досягла 77%. У Білорусі ж таке зростання було більшою мірою спричинене підвищенням нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності банківських установ у країні та фінансовою підтримкою держави в цьому напрямі. Частка іноземного капіталу в банківській системі Білорусі у 2011 році в порівнянні з 2007 зросла на 10% та досягла 24%.

Важливими чинниками надходження іноземного капіталу в банківські системи країн СНД стали лібералізація фінансових систем та адаптація банківського законодавства до вимог Європейського Союзу, що сприяло ліквідації будь-яких бар'єрів на шляху експансії іноземних банків. Унаслідок цього частка іноземного капіталу в банківських системах країн СНД поступово зростала, що представлено в табл. 4.

Лібералізація доступу іноземного капіталу в країни СНД розпочалася переважно внаслідок вступу цих країн до Світової організації торгівлі (СОТ). До того часу проводилася стримана політика, яка передбачала поступове залучення іноземного капіталу в банківську систему країни. Членами СОТ на сьогодні є Вірменія (з 2003 року), Молдова (з 2001), Киргизстан (з 1998) та Україна (з 2008). З табл. 4 можна побачити, що саме в цих країнах присутня найбільша частка іноземного капіталу в банківській системі (77,0%, 74,0, 39,9, 41,1% відповідно). Аналізуючи темп приросту частки іноземного капіталу в банківських системах країн СНД, слід зазначити, що вона поступово збільшується, і лише в банківській системі Киргизстану цей показник має від'ємне значення й становить -37,9%, що пов'язано із банкрутством у 2010 році казахського банку «АзияУниверсалБанк».

Криза 2008 року вплинула на рішення іноземних інвесторів вкладати кошти в країни СНД, в яких темпи економічного зростання знизилися та посилювалися різноманітні фінансово-економічні ризики. Поясненням цього може бути бажання інвесторів вивести фінансові ресурси з країни та спрямувати їх у менш ризикові активи. Приріст коштів, спрямованих банківськими установами країн СНД у зарубіжні активи, наведено в табл. 5.

Таблиця 4. Частка іноземного капіталу в банківській системі країн СНД за період 2006–2011 років, %

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Темп приросту значень 2011 року в порівнянні з 2007
Киргизстан	64,9	59,6	58,1	52,9	35,0	39,9	-37,9
Білорусь	7,8	14,6	20,2	32,0	29,9	24,0	64,4
Вірменія	48,0	58,0	64,0	77,0	79,0	77,0	32,8
Казахстан	5,4	8,5	12,9	17,0	13,7	н/д	61,2*
Молдова	62,7	71,9	74,1	77,6	77,0	74,0	2,9
Росія	15,9	25,1	28,5	24,5	28,1	27,7	10,6
Україна	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	19,7
Таджикистан	6,2	8,9	6,5	6,6	н/д	н/д	6,5*
Туркменістан	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	н/д	20,0*
Узбекистан	4,4	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: побудовано автором за даними центральних банків відповідних країн [2; 7; 8; 9; 10; 11; 15; 16; 17]
Примітка: * – темп приросту останніх відомих значень у порівнянні до 2007 року

Збільшення обсягів зарубіжних активів у балансі банківських установ свідчить про те, що в країні спостерігається економічна нестабільність, а інвестори намагаються обезпечити свої ресурси, перевівши їх в іноземні активи, які є менш ризиковими. Оскільки один із методів розрахунку відтоку капіталу є визначення приросту зовнішніх активів [6], то представлені в табл. 5 дані дозволяють певним чином проаналізувати обсяги легального відтоку капіталу через банківський сектор країн СНД.

Слід зазначити, що в післякризові 2009–2010 роки відтік капіталу через банківську систему спостерігався в більшості країн співдружності. Обсяги фінансових ресурсів, спрямованих до зарубіжних країн, були найбільшими в провідних країнах СНД, а саме в Росії, Україні та Казахстані: на рівні 39 213 млн. дол. США, 10 246 млн. дол. США та 5 328 млн. дол. США відповідно. У Росії та Таджикистані спрямування капіталу за кордон розпочалося ще у 2008 році, тобто наслідки світової фінансової кризи були відчутними для цих країн вже у зазначеному році. Найменше вона вплинула на банківську систему таких країн, як Вірменія, Киргизстан та Таджикистан. Також помітним є той факт, що подолання фінансової кризи в Україні, Молдові, Казахстані та Білорусі не завершилося й у 2011 році, оскільки економіка країн все ще перебуває в нестабільному стані, внаслідок чого спостерігається відтік капіталу.

ВИСНОВКИ

1. Після розпаду СРСР в країнах СНД почали формуватися банківські системи, які на початку переважно використовували методи, притаманні державним установам колишніх радянських республік. Згодом кожна країна обрала свій шлях розвитку, внаслідок чого нині можна виділити три групи країн за ступенем проникнення банківських систем в економіку. У країнах, де цей показник є вищим за середнє значення, присутні найбільш розвинуті банківські системи. До таких країн належать Росія, Україна, Казахстан та Білорусь.

2. Особливістю банківських систем країн СНД все ще залишається значна присутність держави в структурі капіталу банківських установ. До того ж внаслідок фінансової кризи присутність державного капіталу в банківській системі була посилена, оскільки деякі країни СНД націоналізували системоутворюючі банки з низькою ліквідністю.

3. Світова фінансова криза 2008 року досить відчутно позначилася на показниках розвитку банківської системи країн СНД. Підвищення ризиків діяльності банківських установ призвело до того, що більшість із них так і не змогли повернутися на докризові показники розвитку навіть у 2011 році.

4. На сьогодні присутність іноземного капіталу в банківських системах країн СНД є значною лише в країнах, які лібералізували його доступ на свій внутрішній ринок, що було в першу чергу пов'язано зі вступом до СОТ. Країни, які першими долучилися до цієї організації, а саме Вірменія та Молдова, мають частку іноземного капіталу в банківській системі вищою за 70%, в інших країнах цей показник не перевищує 50%.

CONCLUSIONS

1. After the collapse of the Soviet Union in the CIS countries were formed banking systems that mainly used methods inherent to the state institutions of former Soviet republics. Subsequently, each country has chosen its own path of development and today we can distinguish three groups of countries with different

Таблиця 5. Приріст зовнішніх активів банківських установ країн СНД за період 2006–2011 років, млн. дол. США

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Вірменія	57	61	99	15	-35	210
Білорусія	618	1 026	630	-620	1 029	-500
Казахстан	8 852	4 290	850	-5 328	-1 266	-4 545
Киргизстан	4	2	20	20	-55	0
Молдова	205	170	218	-104	-68	-113
Росія	19 090	71 481	-5 951	-39 213	-950	12 141
Таджикистан	7	18	-86	-12	-9	1
Україна	6 372	13 164	6 422	-10 246	-355	-5 887

Джерело: побудовано автором за даними Банку міжнародних розрахунків [12]

Примітки: оскільки в платіжному балансі кошти, спрямовані в економіку інших країн вносяться зі знаком «мінус», приріст зовнішніх активів має від'ємне значення

degree of banking systems penetration in the domestic economy. Countries in which this indicator is above average are leading CIS countries (Russia, Ukraine, Kazakhstan and Belarus) and have the most developed banking systems.

2. The main characteristic of CIS countries banking systems remains a significant state share in the capital of banking institutions. In addition, due to the financial crisis the presence of public capital in the banking system was strengthened, as some system-banks with low liquidity were nationalized in CIS countries.

3. The global financial crisis of 2008 year influenced a lot on the indicators of banking system development of the CIS countries. The increase of the bank activity risks led to the fact that most of them could not return to pre-crisis rates even in 2011 year.

4. Today, the presence of foreign capital in the banking systems of the CIS countries is significant only in countries which liberalized their access to its domestic market, which was primarily related to the WTO accession. The countries that first joined the organization, such as Armenia and Moldova now have the share of foreign capital in the banking system higher than 70% in other countries this indicator is below 50%.

ЛІТЕРАТУРА

- Абалкіна А. Взаимное участие банков в регионе СНГ: масштабы и тенденции // Банковское дело. – 2010. – №2. – С. 29–34.
- Банковский статистический бюллетень / Национальный банк Таджикистана [Электронный ресурс]. – Доступный з: http://www.nbt.tj/ru/statistics/stat_bulletin.php/.
- Будкін В. Фінансово-банківська система країн СНД до, під час та після економічної кризи / Віктор Будкін // Економічний часопис-XXI. – 2009. – №9–10. – С. 3–6.
- ВВП – на душу населення (по ППС) 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://iformatsiya.ru/tab/897-vpr-na-dushu-naseleniya-po-pps-2011.html/>.
- Ермаков В. Банковская система в Казахстане / Владислав Ермакович, Берлин Иришев [Электронный ресурс]. – Доступный з: http://www.case-research.eu/sites/default/files/publications/4886380_089r_0.pdf.
- Корнилов М. Как оценить объем бегства капитала из России / Корнилов М.Я., Лобачев С.В. // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2008. – Том 6. – №1. – С. 78–86.
- Показатели банковской системы / Национальный банк Молдовы [Электронный ресурс]. – Доступный з: http://www.bnm.md/ru/bank_system/.
- Сборник «Банковский сектор Республики Беларусь» / Национальный банк республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.nbrb.by/system/banksector/>.
- Статистика / Банк России [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.cbr.ru/statistics/>.
- Статистика / Национальный банк Киргизстана [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=110&lang=RUS/>.
- Статистика / Национальный банк Украины [Электронный ресурс]. – Доступный з: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674/.
- Bank for International Settlement WebStat [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://stats.bis.org/bis-stats-tool/org.bis.stats.ui.StatsApplication/StatsApplication.html/>.
- European banking statistics 2010 / European banking federation [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.ebf-fbe.eu/uploads/7A%20December%20Database2010.xls/>.
- Gunter Deuber. CEE Banking Sector Report / Raiffeisen Research RZB Group, 2010. [Электронный ресурс]. – Доступный з: www.rzb.at/ceebankingreport2010/.
- Statistics / Central Bank of Armenia [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.cba.am/en/SitePages/statintroduction.aspx/>.
- Statistics / Central Bank of the Republic of Azerbaijan [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.cbar.az/pages/statistics/>.
- Statistics / Kazakhstan national bank [Электронный ресурс]. – Доступный з: <http://www.nationalbank.kz/?docid=158/>.

ПОЯСНЕННЯ

¹ Чим вищим є значення показника, тим більший ступінь проникнення має банківська система в економіку країни. В таких розвинутих країнах, як Франція, Нідерланди, Німеччина, Швейцарія, цей показник перевищує 300%, а в окремих країнах, таких як Люксембург, Ліхтенштейн та Монако, він перевищує 1000% [13].

² Мінімальне значення цього показника, визначене Банком міжнародних розрахунків (Bank for International Settlement), має становити 8%.